Prof. dr hab. Katarzyna Laskowska

Katedra Prawa Karnego i Kryminologii
Zakład Kryminologii
Wydział Prawa
Uniwersytet w Białymstoku

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR KAROLINY SZCZECIŃSKIEJ-PRZYBUŁEK PT.: „PRZESTĘPSTWO BEZPRAWNEGO POZBAWIENIA WOLNOŚCI – ASPEKTY PRAWNE, KRYMINOLOGICZNE I KRYMINALISTYCZNE" (SS. 310)

Przedstawioną do oceny rozprawę doktorską mgr Karoliny Szczecińskiej-Przybułek oceniam pozytywnie. W związku z tym może ona być podstawą prowadzenia dalszych procedur w jej przewodzie doktorskim.

I. Ocena wyboru tematu rozprawy doktorskiej

Wybór tematu rozprawy należy uznać za właściwy. Wolność człowieka jest jednym z najważniejszych dóbr i praw człowieka, które można rozpatrywać w kontekście zarówno swobody przemieszczania się, jak i wolności od obaw, wolności słowa, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej. Jego wieloaspektowość wskazuje na wagę i szeroki zakres, stąd też jego ochrona jest bardzo istotna. Zagwarantować ją powinno państwo poprzez odpowiednie rozwiązania prawne i instytucjonalne. Istotne są więc nie tylko regulacje prawa, ale i odpowiednie działania, w szczególności, organów ścigania w wykrywaniu, przeciwdziałaniu i zwalczaniu przestępstw naruszających wolność jednostki. Dotyczą one m.in. bezprawnego pozbawienia wolności, o czym zdecydowała się przekonać Doktorantka w swojej rozprawie doktorskiej.

Należy zauważyć, że tytuł dysertacji jest trójczłonowy, obejmujący aspekty prawne (nie tylko karne), kryminologiczne i kryminalistyczne, co jak się wydaje, powinno gwarantować kompleksowe zbadanie przestępstwa.

II. Ocena struktury rozprawy doktorskiej

Rozprawa składa się z Wykazu skrótów, Wstępu, sześciu rozdziałów, Zakończenia, Bibliografii, Spisu wykresów, Spisu tabel, Spisu diagramów i Wykazu sygnatur akt spraw sądowych. Zauważalny jest brak Kwestionariusza ankiety do badań sądowych akt spraw karnych.

Ocenę należało rozpocząć od analizy Spisu treści, czyli merytorycznej struktury rozprawy doktorskiej. Rozdziały ułożone są w odpowiedniej kolejności, ich nazwy zawierają odpowiednie treści. Zatem, zasadniczo, wydaje się ona prawidłowa. Szczegółowe uwagi z tego zakresu zostaną poczynione przy ocenie poszczególnych rozdziałów.

Pierwsze merytoryczne rozważania zawiera Wstęp. Podkreślono w nim doniosłość wolności jednostki, zwłaszcza wolności osobistej rozumianej za P. Winczorkiem jako: „swoboda podejmowania przez człowieka decyzji zgodnie z własną wolą, w szczególności możliwość swobodnej zmiany miejsca przebywania" (s. 7). Wskazano też podstawy gwarancji jej ochrony (Konstytucja Rzeczypospolitej z 1997 r. i Kodeks karny z 1997 r.). Wskazano na potrzebę analizy przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności, zwłaszcza w związku z utożsamianiem go z innymi inkryminowanymi zachowaniami, takimi jak: porwanie, uprowadzenie (w tym dla okupu). Świadczą o tym publikacje z ostatnich lat mające w tytule ww. słowa. Na s. 9. dysertacji Doktorantka stawia kilka pytań dotyczących motywów sprawców tytułowego czynu, sposobów ich działania, „katalogu" czynności organów ścigania służących do ustalenia prawdy materialnej, potrzeby nowelizacji przepisu art. 189 kk. Zaznacza ona, że: „Niniejsza praca podejmuje próbę odpowiedzi na wyżej wskazane pytania. Jest pierwszą kompleksową publikacją w aktualnym stanie prawnym, obejmującą badania empiryczne w zakresie przestępstwa spenalizowanego w art. 189 kk". Zatem, zadaniem recenzentki, na bazie analizy dysertacji, będzie ustalenie prawdziwości tych słów. Na poświadczenie swego twierdzenia, Doktorantka wskazuje publikacje M. Mozgawy z lat 1990. i 2000. Przekonuje, że ich zakres prawny i empiryczny dotyczył nieaktualnego obecnie stanu prawnego, a ostatnie badania pochodzą sprzed 20 lat. Wymienia nazwiska szeregu prawników, którzy w komentarzach do kodeksu karnego szczególnie uważnie dokonywali analizy ustawowych znamion tytułowego czynu. Świadczy to o jej znajomości przedmiotowej literatury prawniczej. Doktorantka zaznacza, że asumptem do podjęcia problematyki przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności skłoniła ją niewielka liczba opracowań z tego zakresu na polskim rynku wydawniczym, brak wyników aktualnych badań empirycznych i potrzeba spójnej analizy prawnej, kryminologicznej i „nieporuszanego dotychczas w żadnej z publikacji" aspektu kryminalistycznego tego czynu (s. 11). Wstęp kończy prezentacja struktury rozprawy.

W rozdziale 1. pt.: „Metodologia badań" omówiono poszczególne elementy procedury badawczej: przedmiot i cel badań, problemy i hipotezy badawcze, metody badawcze oraz organizację i przebieg badań. Należy zauważyć, że jako przedmiot badań wskazano

„problematykę przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności", a uszczegóławiając należało wskazać: „przestępstwo bezprawnego pozbawienia wolności". Nie zawarto informacji o zastosowanych technikach badań i narzędziu badawczym. Trochę zaskakujące jest zamieszczenie w pkt 1.4. rozdziału metodologicznego pn.: „Organizacja i przebieg badań" analizy danych statystycznych Policji dotyczących liczby przestępstw stwierdzonych, przestępstw wykrytych i % wykrycia (okres 2010-2019) oraz danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczących liczby osób prawomocnie skazanych (okres 2010-2018), jak też liczby spraw zakończonych skierowaniem do sądu okręgowego aktu oskarżenia o przestępstwo z art. 189 §3 kk. Wydaje się, że w tej części rozprawy powinny być zawarte informacje wyłącznie o poszczególnych etapach badań, tj. sposoby pozyskiwania materiału do badań teoretycznych i empirycznych, kryteria doboru akt i wyboru czasokresu ich analizy, problemy i bariery pokonywane w dostępie np. akt spraw karnych. Natomiast, informacje statystyczne dotyczące analizowanego czynu należało zamieścić w innej części rozprawy, np. w odrębnym rozdziale lub punkcie pn.: „Statystyczny obraz przestępstwa z art. 189 kk w świetle policyjnych i sądowych danych statystycznych". W tej części rozprawy przekazano informacje o badaniach wstępnych (w zasadzie *researchu*) przeprowadzonych we wszystkich sądach okręgowych dotyczących przestępstwa z art. 189, co zasługuje na uwagę. Opisano też przyjęte przez Doktorantkę kryteria doboru akt, kwalifikowania ich do badania, co doprowadziło do pozyskania 103 akt przeznaczonych do analizy (z uzyskanych informacji o 137). Poinformowano o kryterium wyboru czasokresu badań, tj. lata 2010-lipiec 2018, czyli 8 lat i 7 miesięcy. Trzeba przypomnieć, że przestępstwo to jest w kodeksie karnym od czasu jego wejścia w życie, tj. od 1 września 1998 r., zatem można by postulować o dłuższy okres badań. Ale na s. 24 Doktorantka uzasadniła swój wybór nowelizacją art. 189 kk z kwietnia 2010 r., w której „ustawodawca zauważył (...) potrzebę szczególnej ochrony osób, których prawo do wolności dodatkowo naruszone zostało wyjątkowo okrutnym działaniem sprawcy", a pozbawienie wolności łączące się ze szczególnym udręczeniem uznał za zbrodnię. Znamię to pozostawało w znacznym zainteresowaniu badań Doktorantki. Zatem, dobór lat badawczych jest zrozumiały i akceptowalny. Ocena metodologii i sposobu przeprowadzenia badań empirycznych nastąpi w innej części recenzji.

W rozdziale 2. pt.: „Wolność osobista jako przedmiot ochrony prawnej" przedstawiono znaczenie tego dobra w życiu jednostki oraz jego gwarancje na gruncie prawa międzynarodowego i krajowego. Przedstawiono pojęcie wolności osobistej człowieka, jej rodzaje oraz zakres. Dokonano tego na podstawie analizy literatury z zakresu filozofii, praw

człowieka i prawa konstytucyjnego (pkt 2.1.). Następnie omówiono w sposób chronologiczny proces kształtowania się prawa człowieka do wolności osobistej od czasów rzymskich do współczesności z odniesieniem zarówno do rozwiązań innych państwach, jak i polskich (pkt 2.2.). Prezentację tę urozmaicano przykładami zachowań sprawców bezprawnego pozbawienia wolności, co nadało cechy uporządkowania i klarowności prowadzonych analiz. W dalszej kolejności prowadzono rozważania z zakresu regulacji ochrony prawa do wolności osobistej na gruncie międzynarodowych źródeł ochrony praw człowieka. W sposób sprawozdawczy, aczkolwiek rzeczowy, wskazywano i syntetycznie omawiano różne zakresy ochrony międzynarodowej przed niezgodnym z prawem pozbawieniem wolności (pkt 2.3.). Następnie przeanalizowano współczesne systemy ochrony prawa do wolności osobistej przed naruszeniami zarówno państwa, jak i innych obywateli w świetle prawa krajowego (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r., kodeks cywilny z 1964 r.). W ten sposób należycie przedstawiono „Wewnętrzny standard ochrony prawa do wolności osobistej" (pkt 2.4.). Dosyć szczegółowo opisano też prawne granice dopuszczalności pozbawienia człowieka wolności, w szczególności, w oparciu o kodeks karny skarbowy z 1999 r., ustawę o postępowaniu w sprawach nieletnich z 1982 r., kodeks postępowania karnego z 1997 r., kodeks postępowania cywilnego z 1964 r., ustawę o dyscyplinie wojskowej z 2009 r., ustawę o Żandarmerii Wojskowej z 2001 r., ustawę o Policji z 1990 r., ustawę o Służbie Więziennej z 2010 r., ustawę o cudzoziemcach z 2013 r., kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia z 2001 r., ustawę o przeciwdziałaniu narkomanii z 2005 r., ustawę o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi z 1982 r. W sposób rzetelny i uporządkowany omówiono różnorodne dopuszczalne środki prawne pozbawienia człowieka wolności, ich zakres oraz kryteria stosowania. Trzeba podkreślić znaczny nakład pracy Doktorantki związany z ustaleniem regulacji je przewidujących oraz ich klarownym opisem na s. 50-63 (pkt 2.5.). Ta część rozprawy w znaczny sposób rzutuje na dalsze rozważania. Tak ważne rozległe analizy powinno kończyć choćby kilkuzdaniowe podsumowanie rozdziału.

W rozdziale 3. pt.: „Analiza prawnokarna przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności" przeprowadzono rozważania o charakterze materialnoprawnym ww. czynu. W pkt 3.1. omówiono go według klasycznego podziału ustawowych znamion (przedmiot ochrony, strona przedmiotowa, strona podmiotowa, podmiot czynu), opracowano jego typy kwalifikowane, a także poruszono kwestie zbiegu przepisów ustawy. W tej części rozprawy zapoznano czytelnika z syntetyczną historią kształtowania się tego przestępstwa w obowiązujących na obszarze Polski kodeksach karnych. Po zasygnalizowaniu informacji o

regulacji art. 248 kk z 1969 r. Doktorantka omówiła obecnie obowiązujące regulacje kodeksowe. Zabrakło w tym miejscu informacji na temat historii zmian regulacji art. 189 kk z 1997 r. Jak wiadomo, od 1 września 1998 r. do współczesności, polski ustawodawca dwukrotnie nowelizował art. 189 kk: w 2009 r. (ustawa z dnia 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego) i w 2017 r. (ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego). Podjął też próbę wprowadzenia zmian w analizowanym przepisie w 2019 r. na mocy ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, która nie weszła w życie. Zatem, aktualnie obowiązuje treść przepisu art. 189 kk ustalona w 2017 r. Wskazanie ww. zmian i próby kolejnych stanowiłoby kompleksową informację o kierunkach oraz zakresie przyjętych i proponowanych nowelizacji. Trzeba podkreślić, że ustawowe znamiona przestępstwa zostały przez Doktorantkę opracowane w sposób pogłębiony i solidny. Odbyło się to z wykorzystaniem literatury przedmiotu, na bazie poglądów wielu przedstawicieli doktryny i orzecznictwa sądowego. Źródła te posłużyły do wskazania różnorodnych (nieraz sprzecznych stanowisk) dotyczących znamion, zwłaszcza tych nastręczających trudności interpretacyjne, np. przedmiot czynności wykonawczej, zakres czynności sprawczej (np. hipnoza), czas pozbawienia wolności, ale także zachowanie pokrzywdzonego czy kwestie wyłączenia bezprawności działania pozbawiającego wolności. Podnoszono też problem nieumyślnego pozbawienia wolności czy potrzebę wprowadzenia odpowiedzialności nieletniego na zasadzie kodeksu karnego za przestępstwo z art. 189 kk. W dalszej części rozdziału 3. omówiono trzy typy kwalifikowane przestępstwa z art. 189 § 2 (znamię czasowe), z art. 189 § 2a (szczególne właściwości przedmiotu czynności wykonawczej) i z art. 189 §3 kk (znamię szczególnego udręczenia pokrzywdzonego). Aczkolwiek wymienione jako ostatnie znamię zostało dokładnie omówione, nie wiadomo dlaczego, w pkt 3.2 pn.: Problematyka znamienia „szczególnego udręczenia" w świetle art. 189 §3 kk. Jako spójny element art. 189 §3 kk powinien zostać opisany w pkt 3.1.5. rozprawy. Podkreślić należy rzeczowe, praktyczne przedstawienie problemu wielu interpretacji tego znamienia. Nie zapomniano też o omówieniu kwestii zbiegu przepisów ustawy, które dotyczą analizowanego przepisu z innymi, np.: art. 158, 280, 217, 189a, 191, 211, 207 kk. Wskazano przykłady zastosowania zbiegu pomijalnego i kumulatywnego. Dokonane solidne analizy i oceny obowiązujących regulacji przestępstwa z art. 189 kk wymagały podsumowania rozdziału.

W rozdziale 4. pt.: „Kryminologiczny obraz przestępstwa bezprawnego pozbawienia

wolności w świetle badań aktowych" przedstawiono dwa aspekty tego czynu w ujęciu zarówno kryminologicznym, jak i wiktymologicznym. Pomimo kryminologicznego tytułu rozdziału, trzeba zgodzić się z przyjętym tokiem myślenia Doktorantki o potrzebie zbadania go poprzez pryzmat dwóch uczestników przestępstwa: sprawcy i ofiary. Pkt 4.1. rozprawy zawierał charakterystykę sprawców przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności, uwzględniając w pkt 4.1.1. ich dane osobopoznawcze. Jej element stanowiły podstawowe informacje o ich sytuacji społeczno-demograficznej uzyskane na podstawie analizy akt spraw karnych (płeć, wiek, wykształcenie, zatrudnienie, zawód, stan cywilny, obywatelstwo, pochodzenie, uprzednia karalność), jak też danych Ministerstwa Sprawiedliwości ukazujących liczby prawomocnie skazanych z art. 189 kk według płci, wieku, miejsca popełnienia przestępstwa. Przedstawiane informacje porównywano do wyników uprzednio prowadzonych badań empirycznych i teoretycznych z tego zakresu. Zatem, w treści tej części rozprawy dokonano szerszego opisu i analizy niż wynikało to z tytułu rozdziału. Taki zabieg należy ocenić pozytywnie, bowiem pozwolił w sposób pogłębiony poznać specyfikę sprawców analizowanego czynu. W pkt 4.1.2. opisano stan psychiczny sprawców przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności „w momencie popełnienia czynu" (powinno być: „w czasie popełnienia czynu", bo takim pojęciem posługuje się kodeks karny). Dokonano tego na podstawie analizy opinii biegłych psychiatrów (brak informacji o liczbie), które, pomimo wcześniejszych wątpliwości, wskazywały na stan poczytalności w czasie dokonania przestępstwa. Pkt 4.2. rozprawy zawierał interesującą analizę motywów działania sprawców przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności. W skondensowany, ale przemyślany sposób dokonano klasyfikacji motywów ze wskazaniem na ich różne aspekty, co umożliwiło ustalenie zemsty jako dominującego motoru zachowania sprawców. Przeprowadzone analizy pozwoliły Doktorantce na wyszczególnienie typów sprawców przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności (s. 153). Pkt 4.3. poświęcono analizie wiktymologicznych aspektów przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności omawiając typologię osób pokrzywdzonych według wybranych ich cech społeczno-demograficznych (pkt 4.3.1.). Ukazano też rolę pokrzywdzonego w procesie wiktymizacji, chociaż głównie w oparciu o wiedzę różnych badaczy (3 strony). Do analizowanego przestępstwa odniesiono się wyłącznie na objętości pół strony (s. 163), które jednakże zawierały esencję badań własnych, czyli wyróżnione typy ofiar analizowanego czynu (pkt 4.3.2.). W sposób należyty omówiono także ustalone wyłącznie na podstawie akt spraw karnych, relacje łączące sprawcę i pokrzywdzonego (pkt 4.3.3.). Rozdział nie zawiera podsumowania przeprowadzonych analiz.

W rozdziale 5. pt.: „*Modus operandi* sprawców przestępstw bezprawnego pozbawienia wolności w świetle badań aktowych" dokonano analizy wielu czynności związanych z jego dokonaniem. W pkt 5.1. ukazano czynności poprzedzające dokonanie przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności, niekaralne planowanie przestępstwa (pkt 5.1.1) i jego karalne przygotowanie (pkt 5.1.2.). Oba zachowania sprawców zostały poddane rzetelnej analizie, wspartej przykładami konkretnych sytuacji opisanych w aktach spraw. Ich analiza i opis stanowią przejaw dobrego warsztatu badawczego. W dalszej części rozprawy zbadano okoliczności popełnienia przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności (pkt 5.2.). W pkt 5.2.1. dokonano charakterystyki działań sprawców „w momencie" bezprawnego pozbawienia wolności" (powinno być: „w czasie"). W klarowny sposób ukazano sposoby i metody pozbawienia wolności, przywołując konkretne przykłady zachowań sprawców z akt spraw. Z kolei, miejsca bezprawnego pozbawienia wolności opisano w pkt 5.2.2., uwzględniając „dwojaki charakter zaistniałych zdarzeń" (s. 185). Analizy ukazały różnorodność miejsc przestępczego zamachu. Następnie uwaga Doktorantki została skupiona na ustalaniu miejsc przetrzymywania pokrzywdzonych (pkt 5.2.3.). Rozważania pozwoliły ustalić zdarzenia, w których sprawcy wykorzystali nawet trzy takie miejsca. W pkt 5.2.4. poddano analizie okoliczności uwolnienia pokrzywdzonych. Zostały one wskazane i syntetycznie opisane, podobnie jak czas trwania bezprawnego pozbawienia wolności (pkt 5.2.5.). W analizach w sposób szczegółowy omówiono, jak podkreśla Doktorantka, „ocenne i trudno wymierne" wpływające na wymiar kary znamię udręczenia w działaniach sprawców (pkt 5.3.). Było to słuszne przedsięwzięcie, pozwalające na ustalenie wręcz katalogu takich zachowań wpływających w sposób istotny na stan psychiczny i fizyczny pokrzywdzonego przestępstwem (s. 198-207). Należy w tym miejscu podkreślić, że dotychczasowe analizy przeprowadzone w rozdziale 5. były logiczne i spójne. Pozwoliły uzyskać niemalże wszystkie informacje o każdym aspekcie omawianego czynu. W pkt 5.4. uwagę skupiono na analizie problematyki ciemnej liczby przestępstw bezprawnego pozbawienia wolności. Na pierwszy rzut oka wydaje się, że umiejscowienie tego punktu w tej części rozprawy jest niewłaściwe. Powinno być np. przy statystycznej analizie liczby przestępstw stwierdzonych przez Policję, z której wniosek stanowiłyby informacje o niepełności danych z różnych powodów (leżących po stronie ofiar, świadków, organów ścigania). Jednakże, analiza pkt 5.4. przekonała o słuszności decyzji Doktorantki. Bowiem, swoje wnioski co do przyczyn ciemnej liczby dotyczącej art. 189 kk wyprowadziła ona na podstawie analizy akt spraw karnych. Słusznie, nie teoretyzowała ono o potencjalnych powodach niezgłaszania, nierejestrowania tego

przestępstwa, ale wypunktowała konkretne źródła takiego zachowania (s. 208-210). Rozdział nie zawiera podsumowania przeprowadzonych analiz.

W rozdziale 6. pt.: „Specyfika wybranych czynności wykrywczych i dowodowych w świetle badań aktowych" ukazano kwestie dotyczące ich prowadzenia i wykorzystywania przez organy ścigania. Już nazwa pkt 6.1. wskazuje na wagę pierwszej informacji o podejrzeniu bezprawnego pozbawienia wolności stanowiącej „determinantę dalszych czynności w sprawie" (s. 212). Przekonują o tym przejrzyste analizy danych z akt spraw karnych wskazujące na źródła i czas powzięcia pierwszej informacji o zdarzeniu (pkt 6.1.1.) uzyskanej zarówno w trakcie przestępstwa, jak i po jego dokonaniu. Następnie na s. 222-228 zamieszczono „wytyczne organów ścigania w związku z powzięciem pierwszej informacji o zdarzeniu" (pkt 6.1.2.). Niestety nie podano w sposób klarowny ich dokładnego źródła. Nie pokuszono się też o ich komentarz. Zbyt lakoniczne wydają się też wnioski ze s. 228, że „Analiza akt spraw sądowych wykazała, iż postępowania z reguły prowadzone są prawidłowo, a zintensyfikowane działania organów ścigania doprowadzają do ujęcia i ukarania sprawcy". Stwierdzono w nich: „z reguły prowadzone są prawidłowo", więc jednak jakieś problemy występowały. W pkt 6.2. przedstawiono elementy i sposoby gromadzenia materiału dowodowego na okoliczność rekonstrukcji zdarzenia oraz określenia stopnia udręczenia pokrzywdzonego. Rozważania rozpoczęto od analizy wykorzystania osobowych źródeł dowodowych (pkt 6.2.1.). Zwrócono uwagę na problemy występujące przy przesłuchaniach niektórych pokrzywdzonych, świadków, przy konfrontacjach stron (pkt 6.2.1.1.). Podano informacje dotyczące zakresu, jakości, wartości i znaczenia ekspertyz sądowo-lekarskich, z zakresu psychologii sądowej oraz kryminalistycznych dla podejmowanych czynności oraz wymiaru kary wobec sprawcy (pkt 6.2.1.2 - 6.2.1.4.). Następnie dokonano analizy czynności dowodowej w postaci oględzin miejsca zdarzenia (pkt 6.2.2.) wskazując na ich celowość i przydatność przy prowadzeniu postępowania dotyczącego przestępstwa z art. 189 kk. Ustalono też wykorzystywanie w analizowanych sprawach dowodów cyfrowych w procesie rekonstrukcji zdarzenia, powstałych w związku z użytkowaniem telefonu komórkowego, sieci Internet lub zapisu z kamery monitoringu wizyjnego (pkt 6.2.3.). Podkreślano ich przydatność i wiarygodność niezbędną do ustalenia prawdy. Ostatnie syntetyczne analizy rozprawy dotyczyły czynności operacyjno-rozpoznawczych prowadzonych przez organy ścigania na rzecz wykrycia lub udowodnienia faktu popełnienia przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności ustalone na podstawie akt spraw karnych (pkt 6.3.). Słusznie zwrócono uwagę na niemożność analizy pełnych

informacji z tego zakresu. Rozdział nie zawiera podsumowania przeprowadzonych analiz.

W pierwszej części Zakończenia w sposób właściwy dokonano weryfikacji wszystkich postawionych hipotez (pamiętając jednakże o niektórych ich mankamentach). Nie wszystkie hipotezy zostały potwierdzone, co tylko przekonuje o potrzebnie prowadzenia badań empirycznych sprawdzających teoretyczne założenia. Jako niepotrzebne w Zakończeniu należy uznać informacje ze s. 268-269 dotyczące porównania liczby przestępstw stwierdzonych z art. 189 kk i liczby zaginięć. Powinny być zamieszczone w części rozprawy dotyczącej ciemnej liczby. Istotną część Zakończenia stanowią postulaty Doktorantki co do zakresu regulacji przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności. Są interesujące, wskazują na znajomość kwestii karnoprawnych i problemów ich stosowania w praktyce. Niedosyt stanowi brak propozycji zmian w celu podniesienia jakości działań organów ścigania, którym to czynnościom Doktorantka poświęciła znaczną część rozprawy i postawiła szereg hipotez.

III. Ocena warsztatu badawczego

Ocenie w tym zakresie zostanie poddana, zarówno część dogmatyczna, jak i empiryczna rozprawy. Przeanalizowane będą główne elementy wpływające na poprawność przebiegu procesu badawczego: 1) dobór, celowość i przydatność zastosowanych metod, 2) trafność zauważonych problemów i postawionych hipotez, a także 3) sposób prowadzenia analiz dogmatycznych i badań empirycznych oraz opracowania ich wyników.

Ocena pierwszego elementu przeprowadzonych badań jest pozytywna. W ramach dokonanych rozważań i analiz wykorzystano następujące metody: analizy literatury naukowej/piśmiennictwa, analizy źródeł prawa, metodę statystyczną oraz metodę badania dokumentów (akt spraw karnych), tj. metody właściwe z zakresu nauk prawnych, kryminologicznych i kryminalistycznych. Zostały one należycie zastosowane na potrzeby prowadzonych analiz dogmatycznych i badań empirycznych. Umożliwiły poznanie aktualnego stanu prawnego badanego przestępstwa i efektywności Policji. Pozwoliły na ustalenie charakterystyki sprawców, motywów ich działania oraz specyfiki i mechanizmu popełnianych przez nich przestępstw. Ukazały policyjną „kuchnię" prowadzenia czynności wykrywczych i dowodowych. Zastosowane metody pozwoliły na przeprowadzenie badań i wyprowadzenie wniosków oraz sformułowanie postulatów. Na tle powyższych pozytywnych ocen należy też wskazać określone mankamenty tej części badań. Po pierwsze, w rozprawie brakuje informacji o technikach badań zastosowanych w związku przyjętymi metodami. Trzeba zaznaczyć, że wskazanie ich stanowi element poprawnie zaprojektowanych i

przeprowadzonych badań. Po drugie, w rozprawie brakuje szczegółowych informacji o narzędziu badawczym, tj. kwestionariuszu ankiety do badania akt spraw karnych. Należy zaznaczyć, że owo narzędzie służy do realizacji wybranej przez badacza techniki badań. W przypadku recenzowanej rozprawy doktorskiej, ów niedostatek jest mankamentem opisu, ale w praktyce utrudnić może proces badawczy, czy zniekształcić jego wyniki.

Analiza drugiego elementu badań wymaga pogłębionych analiz recenzenta. Należy je rozpocząć od stwierdzenia, że w praktyce prowadzenia badań postawienie problemów i hipotez badawczych może odbyć się na kilka sposobów. Jeden z nich polega na przyjęciu jednej hipotezy głównej (ogólnej) i jednego problemu głównego (ogólnego) oraz przyporządkowanych do nich odpowiednio klika problemów dodatkowych (szczegółowych). Inny sposób, zwłaszcza w rozprawach interdyscyplinarnych/wieloaspektowych, może polegać na tematycznym podzieleniu hipotez, co w przypadku recenzowanej dysertacji mogłoby mieć kształt problemów i hipotez o charakterze prawnym, kryminologicznym i kryminalistycznym. Doktorantka poszła jeszcze inną drogą, przyjmując jedynie „pytania szczegółowe" (s. 15), bez wskazania „ogólnych" lub „ogólnego" i „hipotezy badawcze" (s. 15), co wskazuje na niespójność w nazewnictwie, a być może w pojmowaniu przez Doktorantkę związków między problemami/pytaniami a hipotezami badawczymi. Pójścia swoją drogą przez nią nie należy oceniać negatywnie, jedynie trzeba zwrócić Doktorantce uwagę na precyzję w formułowaniu myśli.

Wracając do oceny trafności zauważonych problemów/pytań i postawionych hipotez, należy stwierdzić, że sformułowano 12 pytań szczegółowych i 12 odpowiadających im hipotez. Stanowi to znaczną liczbę. Wśród nich: pytania oraz hipotezy nr 1 i 2 mają charakter wiktymologiczny, pytania oraz hipotezy nr 3 i 12 – kryminologiczny, a pytania oraz hipotezy nr 4, 5 ,6, 7, 8, 9, 10, 11 - kryminalistyczny. Trzeba podkreślić, że tytuł rozprawy wskazujący na aspekty prawne, kryminologiczne i kryminalistyczne przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności, wyznacza zakres założeń badawczych. Z ich analizy wynika, po pierwsze – niewystępowanie pytań i hipotez o charakterze prawnym (choćby karnoprawnym), po drugie – występowanie pytań i hipotez o charakterze wiktymologicznym (których problematyka nie wynika z tytułu rozprawy), ale można je dopuścić i po trzecie – dominacja (75%) pytań i hipotez o charakterze kryminalistycznym. Z jednej strony, zrozumiałe jest opracowanie znacznej liczby pytań i hipotez o charakterze kryminalistycznym (bo kwestiom tym poświęcono dwa obszerne rozdziały rozprawy), ale, z drugiej – tytuł rozprawy nie wskazuje na „szczególne uwzględnienie" aspektów kryminalistycznych na tle aspektów

prawnych i kryminologicznych. W tym miejscu na obronę Doktorantki wskazuje przyjęty przez nią cel badań (opis nieporuszanego dotąd aspektu kryminalistycznego analizowanego czynu, s. 11). Jeśli chodzi o jego realizację, to uczyniła to z naddatkiem. Należało tylko problemy/pytania ułożyć według kryterium prawnego, kryminologicznego, ewentualnie wiktymologicznego i kryminalistycznego. Pomimo ww. uwag dotyczących zakresu postawionych pytań i hipotez, należy stwierdzić, że zasadniczo zostały one sformułowane w sposób trafny, wskazujący na ich logikę i spójność. Pozwoliły na uzyskanie szeregu interesujących informacji i wyprowadzenie wniosków.

Odnosząc się do trzeciego ocenianego elementu badań, to należy stwierdzić, że sposób prowadzenia analiz dogmatycznych i badań empirycznych oraz opracowania ich wyników jest solidny i rzetelny.

Sposób prowadzenia badań dogmatycznych (dotyczących międzynarodowych i polskich rozwiązań prawnych) nie budzi zastrzeżeń. Doktorantka w sposób właściwy przeprowadziła analizy przepisów prawnych, należycie posiłkując się różnorodnymi poglądami doktryny i orzecznictwem sądowym. *In plus* stanowi wyrażanie własnego stanowiska, komentowanie i dokonywanie ocen. Dostrzegalne jest dążenie Doktorantki do pełnego, wielostronnego ukazania omawianego problemu.

Sposób prowadzenia badań empirycznych należy ocenić pozytywnie. Jak wiadomo, analiza akt spraw karnych wymaga umiejętności badawczych oraz znacznego nakładu pracy i wysiłku. Sposób prowadzenia analiz i opracowania ich wyników oraz wyprowadzone wnioski wskazują na duże zaangażowanie Doktorantki w dogłębne, wnikliwe poznawanie „aktowej rzeczywistości". Należycie wyeksplorowała ona badane dokumenty (można jedynie żałować braku analiz reakcji karnej sądów). W odpowiednich miejscach rozprawy cytowała fragmenty akt, które przedstawiały część analizowanej rzeczywistości przestępczej. Potrafiła ukazać wartość poznawczą akt sądowych i wykorzystać ich potencjał. Należy przy tym podkreślić ogólnopolski zasięg badań, co nieczęsto się zdarza na potrzeby rozpraw doktorskich. Opracowanie analiz statystycznych Policji i Ministerstwa Sprawiedliwości trzeba ocenić jako właściwe. Czytelne wyniki badań empirycznych przedstawiono w formie wykresów, tabel, a także w formie opisowej.

IV. Ocena formalnej strony rozprawy

Strona formalna rozprawy nie budzi zastrzeżeń (jedynie tzw. literówki). Przypisy i odnośniki wykonane zostały najczęściej poprawnie.

Bibliografia składa się z 358 pozycji literatury (artykułów, monografii, opracowań zbiorowych), 83 źródeł prawa (brak źródeł pozyskania pozycji nr 57-83), 114 pozycji orzecznictwa (brak chronologii orzeczeń) i 18 źródeł internetowych. Zatem, jest bardzo obszerna i zupełna.

Język rozprawy jest poprawny. Napisana jest w sposób sprawny i przejrzysty.

V. Inne uwagi

Całościowo rozprawę doktorską należy ocenić bardzo dobrze. Doktorantka bez większych problemów poradziła sobie z karnoprawną, kryminologiczną i kryminalistyczną analizą przestępstwa bezprawnego pozbawienia wolności. Zatem, wspomniana na początku recenzji trójczłonowość dysertacji została zachowana. Doktorantce udała się realizacja celu szerokiego, pogłębionego zbadania tytułowego przestępstwa, tj. czynu z pozoru o „niewinnej" i nieskomplikowanej nazwie.

Rozprawa ma zarówno charakter dogmatyczny, co pozwala ją wykorzystać w kolejnych analizach i badaniach tego czynu, jak też charakter praktyczny, co pozwala ją wykorzystać do podnoszenia jakości działań wykrywczych i dowodowych organów ścigania. Rekomenduję jej opublikowanie po uwzględnieniu zgłoszonych propozycji.

Konkludując, przytoczone w niniejszej recenzji uwagi pozwalają dojść do przekonania, że przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr Karoliny Szczecińskiej-Przybułek spełnia wymagania określone w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789) i może być podstawą dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.

Białystok, dn. 10.01.2022 r.

Katarzyna Laskowska